نقدنظر
شماره‌نخست
خرداد و تیرماه ۱۴۰۴
۴

نقد و نقادی، کلید گمشده توسعه

سیدامیر منصوری
دکتری معماری منظر، دانشگاه تهران و پژوهشکده نظر، ایران

نقد، تشخیص ناکارآمدی پنهان است در منطق درونی یک سیستم. نقد را به نظریه، قانون، برنامه، اثر هنری، سیاست و سایر مقولات توسعه، که در عداد محصولات خلاق طبقه‌بندی می‌شوند، نسبت می‌دهند. مأموریت نقد نیز همچون آزمایشگاه دقیق، کشف نقاط ضعف و ناکارآمد سیستم برای اصلاح آن است. در حالی‌که این از آورده‌های تبعی نقد است و نه رسالت آن
رسالت نقد در مراتب علم، اثر آن در تکامل علمی است. هر صنف از علوم بشر، که به کار سامان‌بخشی به زندگی مادی و معنوی او می‌آید، نیازمند آن است که در فرایندی شفاف، قابل اندازه‌گیری و قابل تکرار روایی‌سنجی شود تا اگر به سلامت عبور کرد، به‌عنوان رکن توسعه به کار گرفته شود. فرایندی که خواص و صفت‌های ضروری علم را به فعلیت می‌رساند و ضرورت‌ها را به محک واقعیت می‌آزماید، نقد نام دارد. آزمایش دانش‌های تجربی، نوعی نقد نظریه حاکم بر ان دانش است به مدد تجربه. این سنخ روایی‌سنجی در دانش‌های نظری به مدد عقل صورت می‌گیرد. از این روست که در شرایط ایجاد هر دیسیپلین (رشته) جدید علمی، نقدپذیربودن و وجود سیستم نقادی خاص آن، شرط لازم دیده شده است (Chomarat-Ruiz, 2008).
روشن است که این رویکرد به جایگاه نقد در تأسیس یک رشته نوبن علمی، اقدامی پسینی و ناظر به محصولات آن رشته نیست. بلکه شرطی پیشینی و لازم برای تأسیس رشته علمی است. در این جایگاه، نقد بخشی از قابلیت علم و به منزله ظرفیت علم در ایجادکردن یا تبدیل‌شدن به کاربرد و منفعت است.
از آنجا که فایده شرط ضروری علم و نقد، شرط حصول فایده است، جایگاه نقد در روند توسعه به وضوح پیدا می‌شود. از این روست که نقد در این دیدگاه نقش فعال دارد و بخشی از علم و

DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.4
Email : seyedamir.mansouri@gmail.com
نشریه مکتب نقدنظر، ۱ (۱): ۵-۴

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-11-14]
[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.4]

بلکه شرط کمال آن انگاشته می‌شود علم بدون نقد، ابتر است. در حالی‌که در دیدگاه مقابل که نقد را به مثابه ابزاری برای کشف نواقص محصولات علم بر می‌شمرد، نقد در جایگاه منفعل قرار می‌گیرد

در عصر حاضر که توسعه، نه فقط به‌عنوان نیاز دائمی بشر به تکامل و پیشرفت، بلکه به واسطه رهایی از معیشت و مطالبه نیازهای عالی جامعه ایفای نقش می‌کند، توجه به نقش فعال نقد اهمیت مضاعف پیدا کرده؛ زیرا در این موقعیت، نقد مرحله‌ای از تکامل علم و زمینه‌ساز تحقق نسخه‌های تکمیل‌تر ان است

در مسیر تبدیل علم محض به علم نافع نیز نقد مهمترین ابزار است. نقد فعال به مثابه قابلیت نهفته در گزاره‌های علم، قبل از تولید محصول و ایجاد دستاوردهای کاربردی، امکان راستی‌آزمایی از نظریه‌های علمی با استفاده از روش‌های متفاوت و متناسب هر علم را فراهم می‌آورد. نقد می‌تواند اساس علم را به پرسش بگذارد و چنانچه پاسخ‌های معقول دریافت نکند، درستی علم را ابطال کند. وصف ابطال‌پذیری گزاره که شرط علمی دانستن آن است، از نقد بدست می‌آید

از این روست که نقد فعال، شرط بالیدن و باروری تولید علم است. تولید علم نیز رکن توسعه، نیاز دائمی بشر در تکاپوی حیات و تکامل‌طلبی است

در شرایطی که جامعه جوان ایران که عزم حضور در مراتب بالای زندگی اجتماعی-اقتصادی در جهان را دارد، تولید علم به مثابه زیربنای توسعه جامعه و هر تولید دیگر که ضامن استقلال و قدرت نظام باشد، یک راهبرد اصلی در برنامه‌های کشور است. در حالی‌که برای تحقق راهبرد تولید علم، علاوه بر ضرورت آموزش و تأمین زیرساخت‌های تعلیماتی و تحقیقاتی، نیاز جدی به بازنگری در بازده روش متعارف علمی کشور احساس می‌شود. از جمله آنها ضرورت تحول در روش‌شناسی و متدولوژی‌های حاکم بر علوم مختلف است. بدون روزآمدکردن روش اندیشه‌ورزی و روایی‌سنجی در رشته‌های مختلف علوم و با تکرار روش‌های گذشته، امکان نوآوری تقریباً ممتنع است. از جمله مظاهر تجدید نظر در روش‌شناسی علوم، اهمیت‌دادن به جایگاه نقد در روش علوم و اصالت‌دادن به نقد علمی در فرایندهای علمی از تولید نظریه تا ارزیابی محصول است

براساس این اندیشه، پژوهشکده نظر در ادامه تلاش‌های اولیه خود برای ساماندهی و روش‌مندشدن فرایند نقد، اقدام به تأسیس نخستین مجله نقد علمی در حوزه مطالعات مکان، به منزله پدیده توأمان تاریخی-جغرافیایی که محصول تعامل جامعه با محیط و انسان با تاریخ است، کرده و اینک نخستین شماره آن تحت عنوان «مکتب نقد نظر»، پیشکش محققان گرانمایه می‌شود. امید که مقبول حق باشد

منابع

- Chomarat-Ruiz,C. (2008). La critique de paysage peut-elle être scientifique ? Could landscape criticism be scientific? publié dans Projets de paysage le. Available from http://www.projetsdepaysage.fr/fr/la_critique_de_paysage_peut_elle_etre_scientifique (Accessed 13/12/2008).

COPYRIGHTS
Copyright for this article is retained bye the authors with publication rights granted to Journal of Critical Reviews (JCR); The Iranian Journal of Critical Studies in Place. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/version4/)

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-11-14]

[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.4]